

BOQONNAA LAMA

OLAANTUMMAA SEERAA

kaayyoolee boqonnichaa. Boqonnaa kana erga barattee booda:

- *Barbaachisummaa heeraa ni hubatta.*
- *Seera kabajuu fi kabajsiisuun bu'aa inni lammii iileef kennu ni hubatta.*
- *Faayidaa olaantummaa ummataa ni qalbeeffatta.*
- *Barbaachisummaa daangaa aangoo filatamtoota ummataa fi abbotii aangoo caasaa mootummaa irratti kaa'amu qabu ni hubatta.*

2.1 Heerri Maal?

Barnoota kutaa 5^{ffaa} keessatti waayee mootummaa federaalaa fi naannoolee barachuu keessan ni yaadattu. Waayee heera mootumma federaalaa fi heera mootummaa naannoolee maal akka barattanii turtan ni yaadattuu?

Heerri mootummaa seera olaanaa biyya tokkoo yoo ta'u sanada kaayyooleen ijoo siyaasaa, hawaasummaa fi dina-

gdee biyya tokkoo daangeffamanii kan ittiin ibsaman dha. Heerri mootummaa lammiileen mirga isaaniitti akka fayyadamanii fi dirqama isaaniis akka bahan ni gargaara.

Heerri mootummaa federaalaa sanada sadarkaa biyyoolessaatti dhimmoota ijoo akka siyaasaa, dinagdee fi hawaasummaa ilaallatu dha. Heerri mootumoota naannoolee immoo sanadoota imaammataa fi tarsiimoo kaayyoolee ofiin of bulchuu, dinagdee fi hawaasummaa naannichaa kan of keessatti qabate dha.

Gilgaala -1

Gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Heera jechuun maal jechuu dha?
2. Qabiyyeewwan heerri mootummaa federaalaa of keessatti qabate maal maal irratti xiyyeeffatu?

2.1.1 Barbaachisummaa Heera Mootumoota Naannoolee

- *Naannoleen heera mataa isaanii qopheeffachuun maaliif barbaachisee?*

Heerri naannoolee, haala qabatamaa naannoo isaaniitiin naannooleen kan ittiin hogganamanii fi ummata kan ittiin bulchan dha. Waan kana ta'e-ef, haalotni heerri naannoolee itti barbaachisu keessaa isaan ijoo ta'an kan armaan gadii ti.

- ***Aangoo fi mirga saba, sablam-mootaa fi ummattootaa ni mirkaneessa, dhugoomsa.***
- ***Haalota mirga ofiin of bulchuu ni mijeessa.***
- ***Haala qabatamaa naannoo irratti hundaa'uun seera baafachuu ni dandeessisa.***
- ***Wal qixxummaa saalaa ,aadaa fi afaanii ni mirkaneessa.***

Gilgala - 2

Gaafilee armaan gadii deebisaa.

1. Heera mootummaa naannoo jechuun maal jechuu dha?
2. Sababoota barbaachisummaa heera mootummaa naannoolee cimsan keessaa sadi eeruun addeessaa.

Hojii Garee

Heera mootummaa federaalaa fi mootumma naannoo keetii dubbisuun yaada armaan gadii irratti gabaasa gabaabaa dareef dhiyeessaa (Gareen tokkoon tokkoon isaa heera mootummaa federaalaa fi naannoo yaa dubbisu.)

1. Dhimmoota ijoo heerri mootummaa irratti xiyyeeffate tarreessaa.
2. Dhimmoota heera mootummaa naannoolee irratti xiyyeeffate eeraa.
3. Tokkummaa fi garaagarummaan heera mootummaa federaalaa fi naannoo maal?
4. Barbaachisummaan heera mootummaa naannoo maal?

2.1.2 Gahee Damboonnifi Aadaa Naannoo, Seera Kabajsiisuu Keessatti Qaban

- ***Jiraachuun damboota aadaa hawaasa naannoo maaliif barbaachisa ?***

Namoonni hojii isaanii guyyaa guyyaan yeroo hojjetan rakkoo isaanii kamiyyuu moo'achuuf dhaabbilee hawaasummaa adda addaa hundessuun socho'aa turanii jiru. Ammas kanuma gochaa jiru. Fakkeenyaaf, rakkoolee dinagdee furuuf dhaabbilee akka iqqubii, iddirii, qusannoo fi afooshaatti fayyadamu. Akkasumas, dhaabbilee amantii hundessuun dhimma itti bahu. Dhimmoonni kun hundi damboota fi qajeelfamoota ittiin hogganaman kan qaban yoo ta'u ,seerota sadarkaa naannootti bahan cimsuu fi seera kabajsiisuu keessatti gaheen isaanii olaanaa dha.

Gilgaala – 3**Gaaffilee armaan gadii irratti mari'adhaa.**

1. Jiraachuun damboota hawaasa naannoo bu'aa maal qaba?
2. Damboonni aadaa naannoo seera kabajsiisuu keessatti gahee maal qabu?

2.1.3 Seera Kabajsiisuu Dhab-amuun Miidhaa Inni Lammii Irraan Geessisu

- Seera kabajsiisuu dhabuun miidhaa maal qaba jettu?

Seera maqaaf qofa qophaa'e

Mana barnoota sadarkaa tokkoffaa “Taariik” jedhaamu keessaatti barattoonni kutaa 6^{ffaa} jalqaba waggaa irratti, barsiisaa daree isaanii maqaa waamu waliin ta'uun seera ittiin bulmaata daree isaanii baafatan. Hundi isaanii seera baafataniin akka bulan walii galtee irra gahan. Seerawwan daree isaaniif baafatan keessaa yeroon dareetti argamnuu fi barumsa naamusaan hordofuu kan jedhu keessatti argama. Seera kanas akka kabajsiisuuf kan filatame Miinaas dha. Miinaas seerota dareen baafate hunda kan kabaju yoo ta'u, haala wal fakkaatuun barattoonni biroo akka kabajan gochuu irratti tattaaffiin inni godhu baay'ee gadaanaa dha. Kanaafuu, Miinaas ba-

rataa naamusa kabaju ta'us barattoonni biroo naamusa akka kabajan gochuu waan hin dandeenyeef adeemsi baruu barsiisuu tasgabbiin gaggeffamuu hin dandeenye. Barattoonni waan jeeqaniif fedhiin barattoonni hedduun barnoota irratti qaban gadi bu'aa deemu danda'eera.

Gilgaala 4**Yaada armaan olii irratti hundaa'uun gaaffilee armaan gadii deebisaa.**

1. Seerri baafatan hojii irra ooluu dhabuu isaatiif kan itti gafatamu eenyuu?
2. Dambiin itti fufiinsaan hojii irra akka oolu barsiisaan itti gaafatamaa daree ta'e maal gochuu qaba ture?
3. Museen daree osoo adeemsa sirna dimokraasiitiin filatamee jira ta'ee hojii irra oolmaan seera kanaa maal ta'uu danda'a ture?

Seera kabajuu jechuun lammiin kamiyyuu seeraaf abboomamuu fi hogganamuu isaanii agarsisa. Seera kabajsiisuu kan jedhamu immoo seerri bahe namoota kan biroon yoo cabu yaada karaa seera qabeessa ta'een akka hin diigamne ittisuu of keessaa qaba. Seerri hin jiru ykn ni caba taanaan nageenyaan barachuun hin danda'amu. Nageenyi waan boora'uuf

akka fedhanitti nagaan bahanii deebi'uun hindanda'amu. Namoonni nagahaan jiraachuu babaadanis abbaa humnaatiin miidhaa guddaan irra gahuu ni danda'a.

Gilgaala -5

Gaaffilee armaan gadii dubbisuun deebii sirriidha jettan kennaa.

1. Hojjetaan mana barumsaa barfaatee dhufu , barattootaan barfaachuu hin qaban osoo jedhee
2. Hojjataan qulqullina mana barumsaatiif hin quuqamne tokko barattootaan qulqullinni mana barumsaa yaa eegamu osoo jedhee,

Seera kabajsiisuuf dursanii ofiif seera kabajuun barbaachisaa dha.

Gilgaala - 6

Gaaffilee aramaan gadii irratti gareen mari'adhaa.

1. Seerri yoo kabajamuu baate rakkoo akkamiitu dhufuu danda'a?
2. Seera kabajuu fi kabajsiisuun gahee eenyuu ti?

2.2. Naamusa

2.2.1. Naamusni Maal?

Fakkii 2.1 Naamusa Qajeelfama jireenya keenyaa haa gonnu!

- *Fakkii armaan olii irraa maal maal hubattan*
- *Fakkii armaan olii keessatti hojiiwwan maaltu hojjetamaa jira?*
- *Hojiiwwan hubattan kanniin gaarii dha moo badaa dha?*
- *Isin hoo hojii isa kam keessatti osoo hirmaattanii itti gammadduu?*

Bu'aa naamusa gaarii

Misginnaan barataa kutaa 6ffaa ti. Amala gaarii kan qabu ta'uun isaa maatii isaatiin, ollaa, mana barumsaa isaatiin ragaan bahameefii jira. Misginnaan, amala gaarii qabaachuu qofaan osoo hin ta'in barumsa isaatiinis cimaa waan ta'eef hiriyoootaa fi barsiisota isaa birattis baay'ee jaalatamaa dha.

Seeraa fi naamusa mana barumsaa kabajuunis baay'ee beekamaa dha. kanuma irraa ka'uun namoota hedduu biratti maqaan " Ilma beekaa " jedhu kennameefii jira. Yeroo barnootaan ala gumiiwan adda addaa keessatti ni hirmaata. Keessattuu gumii lammummaa fi amala gaarii keessatti gahee olaanaa qaba. Hirmaannaa isaa kanaan allama badhaasa argatee jira. Barumsa isaatiinis ta'e naamusa isaatiin ragaan kan bahameef waan ta'eef barattoota mana barumsaa sana keessaa 1ffaa ta'ee harkaa dura bu'aa mana barumsaatiin badhaasa addaa argateera.

Misginnaan amalaa fi barumsa isaatiin bu'a-qabeessa waan ta'eef <<Ilma jechuun kan akka Misginnaa ti>> jechuun barataa hawaasni akka fakkeenyaatti fudhatu ta'uu danda'ee jira.

Gilgala -7

Yaada armaan olii irratti hundaa'uun gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Ciminaa fi naamusa gaari Misginnaan horateef eenyutuu gumaacha qaba jetti-anni yaaddu?
2. Naamusa gaarii qabaach-uun bu'aa maal argamsiisa?

Amalli gaariin hojii raawwatame tokko gaarii dha ykn badaa dha jechuun kan ittiin safaramu dha. Xiyyeeffannoon amala gaarii namni tokko naamusa gaarii akka horatu taasisuu dha. Amala gaarii kan jedhamus amala bu'aa qabuu fi hawaasa keessatti fudhatama qabu dha. Amala gadhee kan jedhamu immoo amala yaraa ykn badaa hawaasa keessaattii fudhatma hin qabne jechuu dha. Walumaagalatti amalli hojii gaarii ykn badaan kan ittiin safaramu dha jechuun ni danda'ama.

Gilgala -8

Gocha armaan gadii hubachuun naamusa gaarii yoo ta'e yaada naamusa gaarii jedhu jalatti mallattoo (√), akkasumas gocha gaarii yoo ta'u baate yaada naamusa gaarii hin taane jedhuu jalatti mallattoo (√) tarreessuun addaan baasi.

Lakk	Akaakuu amalaa	Fakkeenya amala gaarii	Fakkeenya amala badaa
1	Seera daree fi mana barumsaa kabajuu		
2	Humna dhabeeyyii gargaaruu		
3	Gocha hawaasa keessatti fudhatama hin qabne raawwachuu		
4	Namootaan walitti bu'uu		
5	Abbaa fi haadha akkasumas angafa ofii kabajuu dhiisuu		
6	Maanguddoo tuffachuu		
7	Iccitii eeguu		
8	Iftoominaa fi amantummaa dhabuu		
9	Nama dhugaa deggaru ta'uu		
10	Sobuu		
11	Nama gowwomsuu		

2.2.2. Naamusa Mana Barnootaa Keessatti Barataa Irraa Eeggamu.

- **Naamusni mana barnootaa keessatti barataa irraa eegamu maal ?**
- **Mana barnootaa keessatti barattoonni naamusa gaarii akka qabaatan gochuun maaliif barbaachise?**

Naamusa barataa qaruun kan eegalu maatii irraa dha. Daa'ima naamusa gaariin qarame guddisuu keessatti gaheen maatii olaanaa dha. Daa'imman gocha gadhee kamirraayyuu walaba ta'anii, amala gaarii horatanii akka guddatan gochuu keessattis itti gaaf-

atamummaa olaanaa qabu. Manneen barnootaas haala maatiidhaan walqixa ta'een lammiilee naamusa gaarii qaban horachuuf itti gaafatamummaan kennameefii jira. Manneen barnootaa adeemsa baruu fi barsiisuu waliin amala barattootaa sirreessuu irratti gahee olaanaa ta'e qabu. Barattoonni naamusa gaarii qabaatanii akka guddatan gochuuf manneen barnootaa xiyyeeffannaa itti kennanii socho'uun irraa eegama.

Manneen barnootaa keessatti mul'istoonni naamusa gaarii barattoota irraa eegamu heddu dha. kanneen keessa kan armaan gadii eeruun ni danda'ama.

A) Seeraa fi dambii mana barnootaa fi daree keessaa kabajuu.

Hojmaata adeemsa baruu- barsiisuu bu'aa qabeessa taasisu diriirsuun barbaachisa dha. Sirna kana hojii irra oolchuuf seeronni fi damboonni manneen barnootaa keessatti qophaa'an tooftaa ijoo dha. Barattoonni immoo dambii manni barnootaa baafate kanaaf abboomamuu qabu.

Seeraa fi dambiilee manni barnootaa baafateen alatti barattoonnis barsiisota waliin mari'atanii dambii hojii baafachuu ni danda'u. Kanaafuu, seera mana barnootaa fi dambiilee dareen baafatan kabajuun naamusa gaarii barattoota irraa eegamu dha

B) Qabeenya mana barnootaa fi daree keessaa kunuunsuu

Qabeenyi mana barnootaa fi daree barnootaa keessatti argamu baasii ummata irraa walitti qabameen kan bitame dha. Qabeenyi kunis horii guddaan kan itti bahe waan ta'eef salphumatti kan bakka bu'u miti. Kanaaf, yeroo dheeraaf tajaajila hawaasaaf kennuu qabu jedhamee abdatama. Yeroo dheeraaf tajaajila akka kennaniif immoo kunuunsi godhamuufii qaba. Kanaafuu, barattoonni hundi qabeenyi kun biyyaa fi isaaniifis kan tajaajilu ta'u isaa hubachuun kunuunsutu irraa eegama. Kun yoo ta'e qofa qabeenyi kun dhaloota dhufuuf tajaajiluu kan danda'u.

C) Qulqullinaa fi miidhagina mana barnootaa fi daree barnootaa eegu.

Namuusa gaarii barattoota irraa eegamu keessaa inni biroo qulqullinaa fi miidhagina mana barnootaa fi daree eegu dha. Kaayyoon kun akka galma gahu immoo barattoonni hundi daree isaanii qulqulleessuu, biqiltoota mooraa mana barnootichaa keessatti dhaabaman kunuunsuu, miidhaan akka irra hin geenye irraa ittisuu fi miidhaan yoo irra gahes bulchiinsa mana barnootichaa beeksisuu qabu. Kanas jechuun manneen barnootaa iddoo gammachuun itti baratan akka ta'aan haala mijeessu jechuu

dha. Kun yoo ta'e immoo manneen barnootaa akka iddoo barnoonni itti kennamuu qofa osoo hin ta'in akka iddoo bashannanaattis ta'uun tajaajilu.

D) Hawaasa mana barnootaa kabajuu

Galma gahiinsa adeemsa baruu fi barsiisuu keessatti hawaasni mana barnootaa hundi gahee mataa isaanii qabu. Kanaafuu, namoota hojii manneen barnootaa keessatti gahee qaban hunda kabajuun naamusa gaarii barattoota irraa eegamudha.

Gilgala - 9

Gaaffilee armaan gadii irratti mari'adhaa.

1. Teessoo fi minjaalli itti barachaa jirtan of eeggannaa gochuu dhiisuudhaan osoo cabee barattoonni bara dhufu gara kutaa kanaatti seenan maal irratti baratu? Mari'adhaato yada furmaata jettan kaa'aa?
2. Mana barnootaa keessatti naamusni barattoota irraa eegamu maal maal?
3. Barattoonni naamusa gaarii akka horatan maaliif barbaadama?
4. Dhaloota naamusa gaarii qabu ijaaru keessatti gah-een maatii maal ta'uu danda'a jettu?

2.3. Daangaa Aangoo

2.3.1. Daangaa Aangoo Jechuun Maal Jechuu Dha ?

- ***Nama filannoodhaan hogganaa aanaa ykn gandaa ta'ee aangoo isaaf kennameen ala hojjate jedhamee himatame beektuu?***
- ***Namoota gocha akka kanaa irratti hirmaatan tarkaanffiin akkamii irratti fudhatamuu qaba jettu?***

Aangoon daangaa yoo hin qabaatiin namoonni akka fedhii isaanitti waan hojjataniif seerri ni bada.

Daangaan aangoo hojii tokko hojjachuuf jecha aangoo seeraan kenname jechuu dha. Aangoo seeraan kennameen ala hojjachuun, ummata miidhuun, nama gaafachiisa. Hojiin haala kanaan raawwatames fudhatama hin qabu. Filatamtoonni ykn namoonni waajjira mootummaa keessatti aangoon seeraan daangeffamee kennameefii jira. Aangoo seeraan kennameef kana iddoo fi yeroo barbaachisaa ta'etti haalaan itti fayyadamee hojjechuu qaba. Inni kun daangaa aangoo jedhama. Daangaa aangoo kennameefiin ala hojjechuun hin heyyamamuuf. Namoonni aangoo kennameefiin ala kan hojjetan yoo ta'e hojmaanni seera qabeessa ta'e hin jiru jechuu dha. Yoo kana ta'uu baate immoo namoonni akkuma fedhii isaanitti hojjechuun hawaasa miidhuu danda'u jechuu dha.

Fakkeenyaaf, muuseen daree naamusa eegsisuu irra darbee hojii hin heyyamanneef akkuma barbaadee kan hojjatu yoo ta'e, daree keessatti nageenyi ni dhabama; Barattoonnis tasgaabbaa'anii barachuu hin danda'an.

Gigaala – 10

Gaaffilee armaan gadii gareen irratti mari'adhaa.

1. Daangaan aangoo jiraachuun maalif barbaachisa?
2. Daangaan aangoo hin jiru yoo ta'e rakkina maal fiduu danda'a?

2.3.2. Barbaachisummaa Aangoo Filatamtoota Ummataaf Daangessuu Oftuulummaa Obbo Mulaatuu

Obbo Muulaatuun dura taa'aa gandaa ummata filataman dha. Garuu erga aangoo argatanii booda amalli isaanii jijjiiramaa dhufeera. Aangoo seeraan isaanii kenname akkuma barbaadanitti itti fayyadamuu egalaniiru. Akkasumas, loogii fi aantummaan hojjatu jedhamanii shakkamu. Fakkeenyaaf, seeraan ala namoota mana gandaa kireeffatan sababa qubsa fi murtii mana murtii hawaasummaa malee keessaa baasuun firootan isaanitiif kennan. Kanaan alas aangoo kennameefiin ala darbuun lafa jireenyaa liiziidhaan gurguruuf qophaa'e faaydaa adda addaa fudhachuun gurguranii jiru. Akka ijaaranis heyyamanii jiru.

Kana irraa kan ka'e ummanni isaan filate komii kaasuu jalqabee jira. Haa ta'u malee, namni kamuu dhimmicha ifa baasuun komachuu fi tarkaanfii fudhachuu hin dandeenye. Guyyaa tokko hawaasni gandaa walgahii dhimma biraatiif gaggeesse irratti namni iccitii obbo Mulaatuun beeku tokko rakkoo obbo Mulaatuun uumaa jiran tokko tokkoon ibsuudhaan obbo Mulaatuun aangoo irraa akka bu'anii fi badii uumaniifis seeraan akka itti gaa-fataman yaada dhiyeesse. Hawaasni gandichaas kanuma waan beekuuf yaada ka'e kan deggaran ta'uu isaanii harka rukutuun ibsan. Haa ta'u malee, obbo Mulaatuun yaada kana fudhachuu diduun aangoo isaanis kan gadi hin lakkisne ta'uu ibsan.

1. Wanti obbo Mulaatuun seeraan ala hojjatan maali?
2. Namtichi gaaffii yoo dhiyeessu ummanni maaliif harka rukute isinitti fakkaata?
3. Obbo Mulaatuun aangoo gadi hin lakkisu waan jedhaniif irra turuu ni danda'uu?
4. Dhimmoonni akka kanaa naannoo keessanitti uumamuu isaanii dhageessanii beektuu? Bu'aan isaa hoo maal ta'e?

Filatamtoota ummataa jechuun namoota hawaasni akka isa hogganan of keessaa kan filate ta'ee filatamtoonni kunis mirgoota hawaasni seeraan qabu

akka kabajsiisaniif kan filatamaan dha.

Filatamtoota ummataa irratti daangaa aangoo kaa'uun kan barbaachise

- **Mirgoonni hawaasaa akka kabajamanii fi seerri akka hin cabneef.**
- **Inni tokko fayyadamee inni kuun akka hin miidhamneef**
- **Amaanaa hawaasaa eegsisuuf.**
- **Adeemsa gocha loogii ittisuuf.**
- **Seera dhabeessummaa to'achuuf**
- **Badiin yoo uumamu adabuuf**

Gilgala - 11

Gaaffilee armaan gadii irratti mari'adhaa.

1. Filatamtoota ummataaf daangaan aangoo maaliif akka barbaachisu tarreessuun irratti mari'adhaa.

2.4 Iccitii

- **Namni biroo iccitii isinitti himee beekaa?**
- **Iccitii namni biroo isinitti hime dabarsitanii nama biraatti himtanii beektuu?**
- **Iccitii nama tokkoo dabarsitanii nama biraatti himuu keessaniin rakkoon uummame jiraa?**

Iccitii jechuun dhimma namoota lama jidduutti sadarkaa maatiitti ykn hir-

iyaa fi kkf gidduutti keessumaa'uu namoota kaayyoolee murtaa'aa qabachuun wal gahan biratti eegamee gara nama biroo osoo hin darbin qabamu jechuu dha.

2.4.1 Iccitii Hiriyyaa

- ***Yaada iccitii hiriyyaa jedhu irraa maal hubattu?***
- ***Hiriyyaa kee waliin iccitii mari'attee beektaa?***
- ***Fakeenyaaf maal maaltu iccitii jedhamuu danda'a?***

Iccitii hiriyyaa jechuun namoota lamaa fi ol ykn hiriyyoota lamaa fi ol ta'an jidduutti qofa waan dhokatee hafuu qabu jechuu dha. Haala kanaan, iccitii tokko nama biraatti dabarsanii himuun sirrii miti. Sababni isaas namoota ykn garee sana irraatti rakkina fiduu waan danda'uuf. Iccitii hiriyyaa jechuun dhi-irsaa fi niitii jidduutti, hiriyyoota daree jidduutti ,iddoo hojiitti fi k.k.f biratti uumamuu ni danda'a. Namoonni tokko tokko iccitii qabachuu yoo danda'an isaan kuun immoo iccitii eeguu kan hin dandeenye dha. Namoonni akka kanaa kun jaalala hawaasaa fi maatii hin argatan .Hawaasa biratti kan tuffatamanii fi kan jibbaman ta'u. Namni cimaa ta'e tokko hiriyyaa isaatiin yoo wal loles iccitii dura ture baasuu hin qabu. Sababni isaas, iccitiin kun yoo ba'e isaan keessaa nama tokko irratti ykn lamaanuu irratti ykn

namoota kan biroo irratti rakkoo qaqqabsiisuu waan danda'uuf.

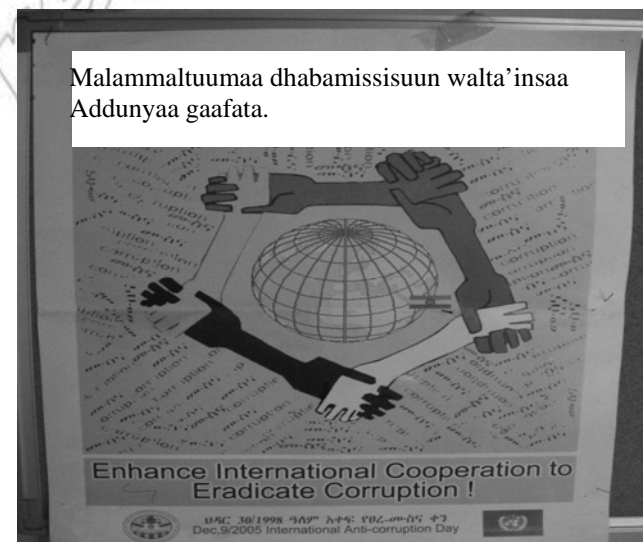
Gilgaala - 12

Gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Iccitiin hiriyyaa maal?
2. Iccitii hiriyyaa ti kan jettan keessaa fakkeenya kennaa.
3. Iccitiin hiriyyaa osoo bahee rakkoo maal fiduu dan-da'a?
4. Kana dura iccitii hiriyyaa keetii dabarsitee kan biraatti himtee beektaa? Rakkoo maal fidee turee?

2.5 Malaammaltummaa

2.5.1 Maalummaa malaammaltummaa

Fakki 2.2 Malaammaltummaan olaantummaan seera akka hin kabajamne taasisa

- ***Fakkii armaan olii keessatti namoonni maal raawwachaa jiru?***

- **Maaliif iccitiin ykn dhoksaan hojjatu?**
- **Gochi isaanii kun hawaasa kan miidhu yoo ta'e isin akka lammii tokkootti maal gochuu qabdu?**

Barumsa jechuun akkanatti malee !

Barattuu kutaa 7^{ffaa} kan taate Lubaabaan intaala sooreessaa ti. Haa ta'u malee, barumsa isheetiin baay'ee laaftuu dha.

Ascaannaaqiin immoo barsiisaa herreegaa fi itti gaafatamaa daree Lubaabaan keessatti barattuu ti.

Barsiisaan kun warra Lubaabaa haalaan beeka. Kanaaf, maatii Lubaabaa waamsisuun barumsa isheetiin laaftuu ta'uu ishee fi deggarsi adda ta'e kan ishee barbaachisu ta'uu ibseef.

Warri Lubaabaatis Ascaannaaqiin Lubaabaa akka qayyabachiisuu fi dadhaabbii isaatiifis qarshii gaarii kan kaffalaniif ta'u ibsan. Haaluma kanaan, Ascaannaaqiin Lubaabaa qayyabachiisuu eegale. Qarshiin kunis mindaa isaa idilee kan caalu waan ta'eef jireenyi isaas fooyya'aa deeme. Barsiisaa Ascaannaaqiin Lubaabaan qabxii gaarii akka argattu tattaaffii godhullee Lubaabaan barumsaan baay'ee dadhaabduu waan taateef jijjiirama fiduu hin dandeenye. Haala knaan Lubaabaan bu'aa gaarii fiduu akka hin dandeenye Ascaannaaqiin waan hubateef waarri Lubaabaa qarshii isaaf kaffalan

irraa kutuu danda'u jedhee yaaduun qormaata iccitiin baasee Lubaabaan akka Shaakaltu taasise. Sababa kana irraa kan ka'e bu'aan qormaata Lubaabaa kan barattoota hundaa caale. Dhimma kana barattoonnii fi barsiisonni mana barnootichaa waan shakkaniif bulchiinsa mana barnootaatti iyyatan. Manni barnootichaa dhimma kana yoo qulqulleeffatu harki Ascaannaaqii akka keessa jiru beekame. Amma dhimmi barsiisaa Ascaannaaqii koree naamusa mana barnootichaatiin ilaallamaa jira.

Gilgala 13

Yaada armaan olii irratti hunda'uun gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Barsiisaa Ascaannaaqiin malaammaltummaa hojjataniiru moo hin hojjenne?
2. Barsiisaan kun malaammaltummaa akkamii raawwatani?
3. Barsiisaa Ascaannaaqiin yakka raawwataniif ada-bbii akkamiitu isaanii kennamuun qaba?

Malaammaltummaan, bulchiinsa gaarii biyya tokkoo kan faallessu, guddina dinagdee fi dimokraasii kan gufachiisu akkasumas namoota waliin jiraatanii fi waliin hojjetan jidduutti wal shakkiin akka jiraatu kan taasisuu dha.

Malaammaltummaan amantaa dhabuu, qarshiin bitamuu, waadaa ykn amaanaa nyaachuu, haamilee dhabuu fi loogiin, matta'aan, hojjachuu fi amanummaa fi dhugaa qabee-ssummaa hir'isuu dha.

Gilgaala -14

Gaaffilee armaan gadii gareen irratti mari'adhaa.

1. Malaammaltummaan maal? Akkamiin ibsama?
2. Malaammaltummaan miidhaa maal fiduu danda'a?

2.5.2 Gochalee Malaammaltummaa Filatamtoota Ummataa Fi Qondaaltota Mootummaan Raawwata-muu Danda'an

- *Malaammaltummaan abbootii aangoo amaanaa ummataa dagataniin akkamitti raawwatuu danda'u?*
- *Aangoo ummataan nuuf kenname haala kamiin itti fayyadamuu qabanaa?*

Aangoon filannoo ummataatiin, muudama siyaasatiin ykn sadarkaa barnootaa fi muuxannoo hojiitiin argamuu ni danda'a. Aangoon filannoon argamu filatamtoota ummataa yammuu jedhamu, muudama siyaasaa, sadarkaa barnootaa fi muuxannoon kan argamu immoo abbootii aangoo mootummaa jechuun waamamu.

Abbaan aangoo kamiyyuu(filatamtootas ta'an kan ummataa) itti gaafat-

anummaa fi dirqama kennameef bahuun ala seeraa fi haala qajeelfama bah-eetiin hojjachuutu irraa eegama. Haala kanaan ganda irraa kaasee hanga sadarkaa bakka bu'oota ummataatti namoonni hojjatan aangoo isaanitiin ala yoo raawwatan seeraan itti gaafatamu. Malaammaltummaa filatamtootaan ykn abbootii aangoo mootummaatiin raawwatamuu danda'an keessaa isaan armaan gadii tuquun ni danda'ama.

- *Matta'aa, faaydaa seerri hin heyyamneef fudhachuu fi faayidaa ofii irraatti hundaa'uun seeraan ala namoota faayyaduu. Karaa barbaachisaa hin taaneen nama fayyaduu ykn miidhuu*
- *Qabeenya ummataa ykn mootummaa faayida dhuunfaatiif oolchuu.*
- *Aangoo mootummaatti fayyadamuun, firaan ykn aanteen hojjachuu.*
- *Namoota dirqisiisuun faayidaa dhuunfaatiif haala mijeeffachuu.*
- *Iccitii eeguu dhiisuu*
- *Qabeenya ummataa irratti hannaa fi saamicha raawwachuu*
- *Firaa fi aantummaa irraatti hundaa'uun hojjachuu .*

Gilgaala - 15

Gaaffilee armaan gadii deebisaa

1. Garaagarummaan filatamtoota fi abbootii aangoo mootummaa maal?
2. Malaammaltummaa filatamtoota fi abbootii aangoo mootummaatiin raawwata-muu danda'an keessaa afur eeruun ibsaa.

Yaada xumura boqonnichaa.

Heerri seerota biyyaa keessaa isa olaanaa yoo ta’u, keessattuu sanada dhimmoota ijoon biyyaa kan akka dhimmoota siyaaasaa, dinagdee fi hawaasummaa of keessatti hammate dha.. Heerri mootummoota naannoolee immoo seera olaanaa naannooleen ittiin of bulchan dha.

Seera kabajuu jechuun lammiileen hundi seeraan kan bulan ta’uu kan agarsiisu yoo ta’u, seera kabajsiisuun immoo seerri namoota kan biroon yeroo cabu karaa seera qabeessa ta’een irraa ittisuu agarsiisa.

Dhimmoonni hunduu daangaa yoo hin qabaatin seerri ni caba. Akkasumas, hoggantoonni sadarkaa hunda irratti argaman aangoo seeraan kennameef irratti hundaa’uun hojjachuuf aangoo ni qabu. Filatamtoonni ummataa fi abbootiin aangoo mootummaa daangaa kennameef kana keessatti akka hojjetan kan barbaadame sababa kanaan dha.

Naamusni ,gochiwwan raawwatan gaarii ykn badaa ta’uun isaanii kan ittiin safaramu dha. Waan gaarii fi badaa,

dhugaa fi dhara, sirrii kan ta’ee fi sirrii kan hin taane irraa adda baasuuf dirqama kan itti fudhannu dha. Haaluma kanaan sadarkaa manneen barnootaatti naamusni barattoonni itti fayyadamuu qaban ni jira.

Iccitii hiriyyaa jechuun dhimma namoota (hiriyyoota) lamaa fi ol jidduutti amaanaadhaan eegamee ture jechuu dha. Iccitichi kun yoo bahe rakkoon nama tokko irra ykn namoota lammanuu irratti uumamuu waan danda’uuf eegamee turuu qaba.

Malaammaltummaan haala bulchiinsa gaarii mootummaa biyya tokkoo kan jeequ, guddina dinagdee fi dirmokraasii biyyaa kan gufachiisu, sonawwan waliin jiraachuu fi waliin hojjechuu kan balleessu dha. Malaammaltummaan filatamtoota ummataa fi abbootii aangoo mootummaa kamiinuu raawwachuu danda’a. Hojiiwwan badaan kunniin akka hin raawwanne lammiin kamiyyuu hordofuu fi ittisuuf itti gaafatamummaa qaba. namoota amaanaa isaanii dagatan kamiiniyyuu raawwtamuu waan danda’uuf lammiileen hundi irratti qabsa’uutu irraa eegama.

JECHOOTAA IJOO

Filatamtoota ummataa: Hawaasni naannoo tokko jiraatu mirga isaanii akka kabajsiisaniif akkasumas hojii seera qabeessa ta'e akka raawwatan gochuuf jecha namoota of keessaa filatee aangoo kenneef dha.

Daangaa aangoo: Aangoo heeraa fi seerota kan biroo akkasumas qajeelfamootaa fi damboota bu'uura gochuun daangeffamee kenname dha.

Malaammaltummaa: Aangoo ummataa ykn mootummaa irraa kenname karaa dhugaa irraa goree fi amanamummaa hin qabneen hojjechuun qabeenya hawaasaa dhimma dhunfaanf ykn nama biroof akka oolu gochuuf jecha badii raawwatu dha.

© MOE, FDR
Not to be republished

Gaaffilee Keessa Deebii

I. Gaaffilee armaan gadii sirrii yoo ta'an "dhugaa" dogoggora yoo ta'an "soba" jechuun deebisaa.

1. Heerri mootummaa naannoo mirga ofiin of bulchuutiif haala ni mijeessa.
2. Lammiin tokko seera kabajuu malee kabajsiisuuf dirqama hin qabu.
3. Filataamtoota ummataatiif daangaan aangoo hin barbaachisu?
4. Iccitiin hiriyoota lama gidduutti qabamee ture tokko yoo bahe rakkoo fiduu ni danda'aa ?

II. Iddoo duwwaa armaan gadii jecha ykn gaalee sirrii ta'een guuti.

1. Naamusni hawaasa biratti fudhatama argate kamiyyuu naamusa _____ jedhama.
2. Naamusni gaariin kan eegalu _____ irraa kaaseeti.
3. Seera kabajsiisuun dura _____ kabajuutu nurraa eegama.

III. Gaaffilee armaan gadii dubbisuun deebii sirrii ta'e filadhaa.

1. Kanneen armaan gadii keessa fakkeenya naamusa gaarii kan hin taane isa kam?
 - a) Seera mana barnootaa fi daree kabajuu
 - b) Qulqullina daree eeguu
 - c) Qabeenya barattoota kan biroo fudhachuu dhiisuu
 - d) deebiin hin kennamne
2. Daangaa aangoo filatamtoota ummataa irra kaa'ame ilaalchisee isa dhugaa ta'e adda baasaa.
 - a) Daangaa aangoo kennameen ala hojjachuu
 - b) Dangaa aangoo ummataan kennameefii gadi hojjetanii argamuu
 - c) Aangoo seeraan kennameef haalaan itti fayyadamuu
 - d) Hunduu deebii ni ta'a.
3. Malaammaltummaan filatamtoota ummataatiin ykn abbootii aangoo mootummaatiin hin raaww atane isa kam?
 - a) matta'aa fudhachuu
 - b) Qabeenya mootummaa dhuunfaan itti tajaajilamuu
 - c) Iccitii eeguu
 - d) Firaan hojjachuu

4. Dhimmi hiriya lamaa fi ol jidduutti dhokatee jiru ykn hafuu qabu maal jedhama?
- a) Iccitii maatii
b) Iccitii hiriya
c) Iccitii biyyaa
d) Iccitii dhuunfaa

IV. Gaaffilee armaan gadiitif deebii gabaabaa kennaa

1. Barbaachisummaa heera mootummaa naannoo keessaa qabxii lama ibsaa..
2. Naamusa barattoota irraa eegamu keessaa qabxii sadi tarreessi.

© MOE, FDR Ethiopia
Not to be republished